

SAHABE MESLEKLERİNİN HADİS RİVAYETLERİNE ETKİSİ*

Seyit Ali GÜŞEN*

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 21 Mart 2019, **Kabul Tarihi:** 18 Eylül 2019, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2019, **Atf:** Güşen, Seyit Ali “Sahabe Mesleklerinin Hadis Rivayetlerine Etkisi”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2 (Eylül 2019): 339-364.

<https://doi.org/10.33415/daad.543034>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 21 March 2019, **Accepted:** 18 September 2019, **Published:** 30 September 2019, **Cite as:** Güşen, Seyit Ali. “The Effect of the Companions Professions to Hadith Narrations”. *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 19/2 (September 2019): 339-364.

<https://doi.org/10.33415/daad.543034>

Öz

Hadis tarihinde hicrî birinci asır, sonraki dönemlerden farklı özellikler barındırması açısından özel inceleme konusu yapılmalıdır. Hicrî ilk asrı önemli kılan özelliklerden biri de Hz. Peygamber’in muhatapları olarak hadisleri nakleden sahabîlerin rivayetlerin bağlam bilgisine sahip olmalarıdır. Hadislerin anlaşılması açısından çok önemli olduğu bilinen bağlam bilgisinin bulunduğu alanlardan biri de meslek sahibi sahabîlerin rivayetleridir. Bu çalışmada meslek sahibi sahabîler tespit edilerek rivayetleri incelenmiş ve naklettikleri hadislerin meslekleri ile ilgili olup olmadığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda mesleği ile ilgili hadislerinin diğer hadislerine oranı incelenmiştir. Öte yandan mesleği bilinen sahabîlerin naklettiği hadisler araştırılarak diğer sahabîlerden gelen rivayetlerden farkları ortaya konulmuştur. Aynı zamanda bu sahabîlerin rivayetlerinin sonraki dönem hadis ve fıkıh eserlerindeki durumlarına da dikkat çekilmiştir. Son olarak, meslek sahibi sahabîlerden, meslekleri ile ilgili rivayet gelmemesinin sebepleri de bu çalışmada ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sahabî, Meslek, Bağlam, Rivayet.

* Bu makale TÜBİTAK 3001 AR-GE projeleri kapsamında 116K689 numaralı proje desteği ile hazırlanmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, aligusen@gmail.com, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-8873-111X>

The Effect of the Companions Professions to Hadith Narrations

Abstract

Of all the peculiarities of the first century of the Hijra, the companions' extensive knowledge on the context of the narrations will prove to be the most important one. Since a companion's profession plays a critical role in defining the context and in shaping his/her capacity as a narrator, this study aims at identifying those professions with regard to the narrated hadiths and analyzing whether the profession had any effect on narrating hadiths selectively. Further, a ratio of the hadiths related to his profession and the differences between his/her version of testimony and other versions (if applies) are provided. Another aim of the study is to follow those "profession related narrations" in the subsequent literature of fiqh and hadith. Finally, the study sheds light on the likely explanations about why some companions who had a profession never narrated any hadith related to the profession.

Keywords: Hadith, Companion, Profession, Context, Narration.

Giriş

Hadis rivayet tarihi açısından hicrî birinci yüzyılın, pek çok açıdan sonraki dönemlerden farklı olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin hicrî ilk asırda rivayet meclisleri, isnad uygulaması veya cerh-tadil kuralları gibi hadis ilminin temel konularının bile sonraki yıllar ile aynı şekilde uygulandığını iddia etmek mümkün değildir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in yetiştirdiği ilk nesil olan sahabîler, gerek İslam'ın yaşanması ve yayılmasında gösterdikleri özverileri, gerekse ravi olarak -adalet açısından- tenkide tabi tutulmamaları gibi farklılıklardan dolayı hadisçiler tarafından sonraki nesillerden farklı değerlendirilmiştir. Aynı şekilde hadisleri Hz. Peygamber'den aktaran sahabîler, olaya bizzat şahit olmaları dikkate alınarak diğer ravilerden farklı yönlerden incelenmelidir. Zira bir olayı gören kimselerin sahip olduğu ortam bilgisi sonraki nesilden itibaren -sadece nakleden- bir raviden daha ayrıntılı olabilmektedir. Bu sebeple sahabîlerin sahip olduğu bağlam bilgisinin hadislerin anlaşılmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

Hadisleri nakleden sahabîleri, "hadis ravisi" olarak bir bütün halinde, her konuda aynı derecede bilgi ve ilgiye sahip olduklarını düşünmek imkan dahilinde değildir. Dolayısıyla sahabîlerin, Hz. Peygamber'den naklettikleri hadisleri kendi ilgi ve bilgileri nispetinde bir başkasına göre daha iyi kavramaları tabii karşılanmalıdır. Zira insanın daha önceden sahip olduğu bilgi ve ilgilerin, içinde bulunduğu ortamdaki çeşitli uyarıcılardan kendi ilgisi dahilinde olanları daha çabuk algılamasına "algıda seçicilik" denilmekte olup modern eğitim psikolojisinde algıda seçiciliğin, öğrenmenin temel

unsurlarından olduğuna dikkat çekilmektedir.¹ Nitekim hadislere bakıldığında bazı sahabîlerin Hz. Peygamber'e meslekleri icabı sorular sorduklarını² bir kısmının ise sonraki dönemde kendilerine sorulan soruları, o konuyu daha iyi bildiğini düşündükleri kimselere yönlendirdikleri görülmektedir.³ Mesela Hz. Aişe (ö. 58/677), yolculukta mest müddetini soran Şureyh b. Hâni'yi -Hz. Ali'nin (ö. 40/660) Peygamber ile daha çok yolculuk yapması sebebiyle- konuyu daha iyi bildiğini ifade ederek ona göndermiştir.⁴ Tabiün alimlerinden Ebû'l-Minhâl de altın/gümüş alış-verişinin vadeli olarak yapılıp yapılamayacağını Berâ b. Âzib'e (ö. 72/691) sormuş O da bu konuyu daha önceden ortaklık yaptığı Zeyd b. Erkam'ın (ö. 68/688) daha iyi bildiğini ifade ederek ona havale etmiştir.⁵ Bir başka örnek ise Hz. Peygamber'in av veya çoban köpeği amacı dışında köpek besleyenlerin sevaplarının eksileceğinden bahseden rivayeti aktaran Abdullah b. Ömer'e (ö. 73/692), "Ebû Hureyre'nin (ö. 58/677) bahçeleri korumak için beslenen köpeklerin de istisna edilen türlere girdiğini" söylediği nakledilince o, Ebû Hureyre'nin bahçesi olması hasebiyle bu konuyu daha iyi bileceğine işaret etmiştir.⁶

Kaynaklardaki bazı örnekler incelendiğinde meslek sahibi kimselerin ilgili oldukları konuları daha iyi bilebilecekleri düşüncesinin bir sonraki nesilde daha belirginleştiği ve hadis öğrenme amacıyla bir sahabîye giden tabiün tabakasında bu hassasiyetin öne çıktığı görülmektedir. Mesela tâbiî alimlerden Âmir eş-Şa'bî (ö. 104/722) ile avcılık yönüyle bilinen Adî b. Hâtim (ö. 67/686) arasındaki konuşma bu konuya ışık tutmaktadır. "Muhammed b. Sîrîn (ö.

¹ Ayhan Aydın, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, (İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2003), 156.

² Sahabeden av ile geçimini sağlayan Ebû Sa'lebe el-Huşenî, Ehl-i Kitap ile bir arada bulunmalarından dolayı onların kullandıkları kaplarda yemek yediklerini ve ok/av köpeği ile avlandıklarını, bunların helal olup olmadığını sormuştur. Bk. Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, nşr. Muhammed Dîb el-Bugâ, (Beyrut: el-Yemame, 1990), "Zebâih", 4. Bir başka örnek ise balıkçıların meslekleri icabı denize açıldıklarını ve yanlarına az su aldıklarını belirterek deniz suyu ile abdest alınıp alınamayacağını sormalarıdır. Bk. Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. Şuayb el-Arnaut vd., (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998), XV: 49.

³ Aynur Uraler, *Sahabe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*, (İstanbul: Işık Yayınları, 2001), 256.

⁴ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac, *Sahîh-i Müslim*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbakî, (Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1955), "Tahare", 85.

⁵ Müslim, "Müsâkât", 87.

⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII: 55; Müslim, "Müsâkât", 58.

110/729) ile av hakkında soru sormak amacıyla Adî b. Hâtîm'e gittik ve ben şöyle dedim: 'Siz avcılık ile meşgulsünüz, bize av hakkındaki hadisleri naklet.' O da: Hz. Peygamber'e 'Biz iki dağ arasında yaşayan ve çoğunlukla av eti yiyen bir kabileyiz...'”⁷ diyerek aralarında geçen konuşmayı aktarmaktadır. Gerek sahabe, gerekse tabiûn tabakasında görülen bu örnekler hadislerin naklinde belirli alanlardaki uzmanlıkların erken dönemlerden itibaren dikkate alındığını göstermektedir.

Bu makalede de bir olayı nakleden sahabîlerden meslek veya kişisel özellik olarak belli bir alanda özel ilgisi bulunanların rivayetleri incelenerek hem kendi rivayetleri içerisindeki oranları tespit edilecek, hem de hadislerinin, aynı olayı aktaran diğer sahabîlerden farklı bilgiler ihtiva edip etmedikleri incelenecektir.

Bu çalışmada, mesleklerin tespitinde özelde Hz. Peygamber zamanındaki meslekleri inceleyen çalışmalardan⁸ ve genelde ise sahabe biyografilerini ele alan eserlerden meslek sahibi sahabîler tespit edilmiş ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i esas alınarak rivayetlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca sadece meslek sahibi olanlar değil, sahabe kaynaklarında belirli özellikleri ile öne çıkan bazı sahabîlerin hadisleri de inceleme konusu yapılmıştır.

1. Meslek/İlgisi ile Rivayetleri Tespit Edilen Sahabîler

Sahabe hakkında yazılan eserler incelendiği zaman Hz. Peygamber ile bir arada bulunmuş yaklaşık 100.000 sahabî olduğu ifade edilmekteyse de isimleri bilinenler bu sayının çok daha altındadır.⁹ Hadis ravisi olan sahabîlerin sayısı ise çok daha az olup 1500 kadarının ismi kaynaklarda yer almaktadır.¹⁰ Hadis nakleden

⁷ Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, nşr. Hamdî es-Selefi, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 1984), XVII: 73.

⁸ Örneğin İbn Kuteybe (ö. 276/889) Hz. Peygamber zamanı ve sonrası hakkında bilgi verdiği ansiklopedik eserinde bazı meşhur sahabîlerin mesleklerini zikretmektedir. (Bk. İbn Kuteybe ed-Dineverî, *el-Ma'ârif*, nşr. Servet Ukkâşe, (Kahire: Dârü'l-Maârif, 1981), 575, 576.) Elnure Azizova tarafından kaleme alınan *Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler* isimli doktora tezi ise müstakil olarak bu konuyu incelemektedir.

⁹ İbn Hacer, Zehebî'den naklen, sahabe literatüründe ismi/bilgisi kaydedilenlerin sayısının 8.000 civarında olduğunu ifade etmektedir. (bk. Ebû'l-Fazl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, nşr. Adil Ahmed Abdülmevcud, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), I: 154.)

¹⁰ Hadis ravisi sahabîler hakkındaki farklı sayılar için bkz. Mustafa Karataş, *Rivayet Tekniği Açısından Hadislerin Artması ve Sayısı*, (İstanbul: İlim Hizmetleri Araştırma Merkezi, 2006), 144-147.

sahabîlerin ise büyük çoğunluğu hakkında ismi dışında geniş bilgi bulunmamakta ve dolayısıyla mesleği veya ilgisi tespit edilememektedir.

Hız. Peygamber zamanında pek çok mesleğin varlığı bilinmesine rağmen, aşağıda mesleği hakkında bilgi bulunabilen, hadis ravisi sahabîler ve rivayetlerinden örnek olabilecek bir kısmı, yukarıda ifade edilen esaslar çerçevesinde incelenecek, ravi özelliği-rivayet ilişkisi kurulmaya çalışacaktır.¹¹ Bu bağlamda avcı, tüccar, tabîb, hemşire ve aracı sahabîlerin hadisleri inceleme konusu yapılacaktır.

1.1. Avcı sahabî: Adî b. Hâtim (ö. 67/686)

Avcılık, güce dayalı egemenliğin öne çıktığı bölgelerde olduğu gibi Arap yarımadasında da önemli görülen bir sanattı. Hız. Hamza örneğinde görüldüğü üzere toplumun cesur ve güçlü kimseleri tarafından gerçekleştirilen bu faaliyet spor veya bizzat maddi kaynak sağlama amacıyla yapılmaktaydı. coğrafi bakımdan uygun olan bazı bölgelerde özel geçim kaynağı olarak gerçekleştirilen avcılık hakkındaki ayet ve hadislerle bakıldığı zaman o dönemde yaygın olarak yapıldığını ve bilindiğini göstermektedir.¹²

Araplar arasında cömertliği ile meşhur Hâtim et-Tâî'nin mensup olduğu Tay Kabilesi de avcılığı ile tanınmaktadır.¹³ Hatim et-Tâî'nin oğlu Adî b. Hatim'in de hem babasından gelen cömertlik, hem de kabilesinin mesleği olan avcılık konularında öne çıkan özellikleri bulunmaktadır. Adî b. Hatim'den nakledilen hadisler incelendiğinde *Müsned*'de tekrarları ile yaklaşık 60 rivayetinin yer aldığı görülmektedir.¹⁴ Bu hadislerden 24'ü aşağıda zikredilecek 3 hadis

¹¹ Sahabi-rivayet ilişkisi seçiminde rivayet sayısı çok fazla olan sahabîler makale hacmi dikkate alınarak inceleme konusunun dışında tutulmuştur. Mesela Berâ b. Âzib'in meşhur bir tüccar olmasına rağmen yaklaşık 300; Hız. Peygamber'in sırdaşı ve fiten konusuna ilgisi bulunan Huzeyfe b. Yemân'ın yaklaşık 225 rivayeti bulunması sebebiyle araştırmamıza dahil edilmemiştir. Ziraat alanında uzman bir sahabî olan Râfi' b. Hadic'in rivayet-meslek ilişkisi müstakil bir çalışmada ele alındığı için bu makalede araştırma konusu edilmemiştir. Bk. Abdullah Taha İmamoglu, "Sahabe Rivâyetinde Algıda Seçicilik Unsuru: -Râfi' b. Hadic Örneği-", *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli - Sahâbe-II*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 175-186.

¹² Elnure Azizova, *Hız. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2011), 133.

¹³ Adî b. Hâtim, kabilesinden bahsederken bu özelliklerine dikkat çekmektedir. Bk. Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. İbrahim İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, nşr. Muhammed Avvame, (Cidde: Dârü'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 2006), X: 380; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XVII: 73.

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX: 177-209; XXXII: 112-137.

tekrarı olmak üzere onun avcılık yönüyle ilgili, 17'si ise cömertliği¹⁵ ile bağlantı kurulabilecek hadislerdir. Avcılık hakkında sorduğu soruların farazî değil, bizzat yaşadığı sorunlarla ilgili olduğu dikkat çekmektedir.¹⁶

1.1.1. Mızrakla/okla vurulan veya av köpeği ile yakalanan hayvanın yenilmesinin helalliği

Adî b. Hâtim, mesleği icabı uzun ok/mızrak ile ya da av köpeği ile avlanan hayvanların etinin yenilmesinin helal olup olmadığını Hz. Peygamber'e sormuştur. Hz. Peygamber de mızrağın sivri yeri hayvanı öldürmüştü veya Allah'ın adını zikrederek köpeğini göndermişse avının helal; mızrağının yatay olarak çarpması halinde ya da köpeğin avladığı hayvandan yemesi veya bir başka köpeğin de avın başında bulunması halinde haram olduğunu söylemiştir.¹⁷

Av köpeği ile yakalanan hayvanların helal olduğuna dair Ebû Hureyre, Ebû Sa'lebe el-Huşenî, İbn Abbas, İbn Ömer hadislerinde de hadis nakledilmekte ise de¹⁸ kendi köpeğinin yanında başka köpeklerin olması durumundaki hükmün ne olacağı gibi ayrıntılar sadece Adî b. Hâtim rivayetinde¹⁹ yer almaktadır. Sonraki dönem alimleri de fetvalarında av köpeği ile avlanma konusunda ilgili hadisin ayrıntılarını temel almışlardır.²⁰

1.1.2. Avlanan hayvanın boğazlanması

Adî b. Hâtim Hz. Peygamber'e gelerek avı yaraladıktan sonra boğazlamak için bıçak bulunamaması durumunda zakkum ağacı veya asânın keskin yeriyle kesilmesinin caiz olup olmadığını sormuş, o da kan akıttıktan sonra helal olduğunu ifade etmiştir.²¹ Bı-

¹⁵ Bu rivayetlerden büyük çoğunluğu "yarım hurma ile olsa bile Cehennem'den sakın" rivayetinin tekrarını oluşturmaktadır.

¹⁶ Örnekler için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 18250, 18255 numaralı hadisler.

¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX: 178; Buhârî, "Vudû", 32.

¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III: 484; XI: 335; XXIX: 268.

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX: 178; Buhârî, "Zebâih", 9; Müslim, "Sayd", 1.

²⁰ Mesela tabiün fakihlerinden Kasım b. Muhammed b. Ebî Bekir av köpeklerinin avıyla ilgili bir soruya Adî b. Hâtim'in hadislerindeki ayrıntılarla cevap vermiştir. Bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, X: 382.

²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX: 185, 201; Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebeî el-Kazvinî İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (Kahire: Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabi, 1975), "Zebâih", 5; Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi Ebû Davud es-Sicistânî, *Sünen-i Ebi Davud*, nşr. Şuayb el-Arnaud, (Beyrut: *Müessesetü'r-Risâle*, 2009), "Edâhi", 16.

çak bulunamadığında kesici başka aletler kullanılmasının cevazına işaret eden hadisler Abdullah b. Mesud ve İbn Ömer²²'den de nakledilmiştir. Konu ile ilgili Râfi' b. Hadîc hadisi ise daha kapsamlıdır. Bu hadiste kanı akıtsa da diş veya tırnak gibi şeylerle kesmenin helal olmadığı ifade edilmektedir.²³

1.1.3. Avlandıktan bir süre sonra bulunan av

Adî b. Hatim'in Hz. Peygamber'e av hakkında sorduğu sorulardan biri de avlandıktan bir süre sonra ele geçirilen hayvanın yenilmesinin caiz olup olmaması hakkındadır.²⁴ O, Tay kabilesinin yaşadığı yerin avlanma bölgesi olduğunu belirterek bir hayvanı vurduktan 1-2 gün sonra okla birlikte bulunması durumunda helal olup olmayacağını sormuş, Hz. Peygamber de hayvanın bir başka etken sebebiyle değil, avlanma amacıyla atılan ok vasıtasıyla öldüğü tespit edilebilirse yenilebileceğini ifade etmiştir.²⁵ Sonradan bulunan avın yenilmesinin caiz olup olmadığı tartışılmışsa da bazı şartlar dahilinde helal olduğu kabul edilmektedir.²⁶

1.2. Tüccar sahabî: Sahr el-Gâmidi

Geçmişini neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan ticaret, özellikle tarıma elverişli olmayan topraklarda yaygın olarak istifade edilen geçim kaynaklarından biridir. Hz. Peygamber'in yaşadığı bölgelerden, gerek Mekke, gerekse Medine, hicaz bölgesinin önemli ticaret merkezlerinden olmuş ve kervanlar sayesinde pek çok bölgeden getirilen ürünlerin alım-satımına merkezlik etmiştir.²⁷ Mekke'nin önde gelen kabilelerinden Kureyş'in de bu işle meşgul olması ve Rasulullah'ın da gençliğinde ticaret yapmış olması ile ilgili rivayetler o dönemdeki ticaretin yaygınlığını göstermektedir. Birçok sahabînin geçim kaynağının ticaretle sağlanmasından, bölgenin ticârî ve merkezî konumu anlaşılmaktadır. Sahabenin meslekleri incelendiğinde Ebu Süfyan, Amr b. As, Zübeyr b. Avvâm, Zeyd b. Hârise, Sahr el-Gamidî, Ebû Bekir, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Sa'd b. Muaz, Osman

²² Buhârî, "Zebâih", 18.

²³ Buhârî, "Zebâih", 20, 36; Müslim, "Edâhi", 20.

²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII: 112; Ahmed b. Ali b. Şuayb en-Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, nşr. Abdülfettah Ebû Gudde, (Beyrut: Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1988), "Sayd", 19.

²⁵ Hadisin bazı tariklerinde avlanan hayvanın suya düşerek boğulması halinde caiz olmadığı ifade edilmektedir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII: 122, 130.

²⁶ Konuyla ilgili rivayetler için bkz. İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, X: 395-399.

²⁷ Mustafa Çapar, "Ticaret, İslamiyet ve Türkler", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 11/43, (2005): 208.

b. Affân, Abdurrahman b. Avf, Cübeyr b. Mut'im, Dihye el-Kelbî, Talha b. Ubeydillah, Süheyb er-Rumî), Mikdad b. Amr, Câbir b. Abdillah gibi pek çok meşhur ismin ticaretle meşgul olduğu belirtilmektedir.²⁸

Sahr el-Gâmidî ismiyle tanınan sahabînin de ticaret ehli olduğu bilinmektedir.²⁹ Hz. Peygamber'in "günün erken vaktinin ümmeti için bereketli kılınması" duasını nakleden ravi aynı zamanda Hz. Peygamber'in ordularını sabah vakitlerinde yola çıkardığını aktarmaktadır.³⁰ Hadisin ravisi, Sahr'ın bu uygulamaya tâbi olarak ticaret kervanlarını erkenden gönderdiğini ve kazandığı malları koyacak yer bulamayacak kadar zengin olduğunu belirtmektedir.³¹

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde 8 tekrarı bulunan bu hadis metin açısından incelendiği zaman Hz. Ali³², Ebû Hureyre ve İbn Ömer³³ tarafından da nakledildiği görülür. Ancak bu sahabîlerden gelen metinlerde hadisin sadece merfu kısmı yer almakta ve Hz. Peygamber'in sefere erken saatte çıkma hassasiyetine yer verilmemektedir. Nitekim Ebû Davûd, hadisi Cihâd kitabının sefere erken çıkma bahsinde ele alarak³⁴ diğer tariklerde olmayan bilgiyi, kayda değer görmüştür. Ayrıca Hz. Peygamber'den duyduğu bilgiyi kendi hayatına uygulayarak zengin olması ile ilgili ayrıntı da tabîi olarak yalnızca Sahr isnadıyla nakledilmektedir.

1.3. Bir başka tüccar sahabî: Kays b. Ebî Ğarze

Hz. Peygamber zamanında ticaretle meşgul olduğu bilinen bir sahabî de Kays b. Ebî Ğarze'dir. Kays'ın *Müsned*'deki rivayetleri incelendiği zaman kendisinden nakledilen 8 rivayetin de tek hadisin farklı tarikleri olduğu görülmektedir.³⁵ Mesleği hakkındaki bilgiyi de kendisi aktaran Kays, o dönemde tüccarlara "simsâr" denildiğini

²⁸ Ticaretle meşgul olan diğer sahabîlerin isim ve ticaret konuları hakkında bkz. Azizova, *Meslekler*, 359-363.

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV: 171; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, (Haydarabad: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1362), IV: 310.

³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV: 326; XXXII: 169; İbn Mâce, "Ticârât", 41; Ebû Davûd, "Cihâd", 83; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh Sünenü't-Timizî*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.), "Buyû", 6.

³¹ Hadisi eserinde nakleden Tirmizî, Sahr el-Gâmidî'nin bilinen tek hadisinin bu olduğuna işaret etmiştir. Bk. Tirmizî, "Buyû", 6.

³² İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XVIII: 203; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II: 439.

³³ İbn Mâce, "Ticârât", 41.

³⁴ Ebû Davûd, "Cihâd", 83.

³⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI: 56-62; XXX: 412.

nakletmekte, ancak Rasulullah'ın onlara bu kelime yerine "Ey tüccarlar"³⁶ diye hitap ettiğini söylemektedir.³⁷ Hadisin devamında ise Hz. Peygamber'in ticaret yapanlara yönelik bir tavsiyesinden bahsedilmektedir. Buna göre tüccarlar alış-veriş yaparken sözlerine yalan ve yemin karışabilmektedir. Bu tutumun zararlarından kurtulmak için ise onlara sadaka vermeyi teşvik etmektedir. Alış-verişte yemin etme meselesi Ebû Katâde³⁸ ve Ebu Hureyre'den³⁹ de nakledilmekte ancak bu hadislerde "yemin"ın satışın bereketini yok edeceği belirtilmemekte, Kays hadisindeki sadaka tavsiyesine yer verilmemektedir.

1.4. Mekkeli zengin: Hakîm b. Hizâm (ö. 54/674)

Hz. Hatice'nin yeğeni ve İslamiyeti seçmeden önce dahi Hz. Peygamber'le çok samimi görüşebilen cömert bir tüccar vasfıyla tanınan Hakîm b. Hizâm'ın hadislerine de dikkat çekilmelidir.⁴⁰ Hadis ravisi olarak bakıldığında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Hakîm b. Hizâm başlığında 28 hadis yer almaktadır. Bu hadisler konu bakımından incelendiğinde büyük çoğunluğu tekrar olsa bile 23'ünün Hakîm'in ticaret ve cömertlik özellikleriyle ilgili olduğü görülmektedir. Bunlardan tekrarlar çıkarıldığı zaman 4 farklı hadisi aktardığı görülmektedir. Muhteva olarak bu 4 hadis de sonraki nesillerde çok meşhur olmuş ve fikhî hükümlere kaynaklık etmiştir.

db | 347

1.4.1. Teslim alınmayan malın satılmaması hakkındaki hadis

Hakîm b. Hizâm, Rasulullah'a gelerek, kendisinde olmayan bir ürünü satın almak isteyen müşteriye satıp, daha sonra temin etmesinin caiz olup olmadığını sormuş, Hz. Peygamber de elinde olma-

³⁶ Hattâbî, Sinsar kelimesinin yabancı tacirlerin baskısıyla araplar arasında yerleştiğini, Rasulullah'ın ise onun yerine Arapça kökenli tüccar kelimesini kullandığını aktarmaktadır. Bk. Hamd b. Muhammed b. İbrâhim Ebû Süleyman el-Hattâbî, *Meâlimü's-sünen*, nşr. Muhammed Ragib Tabbâh, (Haleb: Matbaatü'l-İlmiyye, 1932), III: 53.

³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI: 56, İbn Mâce, "Ticârât", 3; Ebû Davud, "Büyü", 1; Tirmizî, "Büyü", 4; Nesâî, "Eymân", 22.

³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII: 234; Buhârî, "Büyü", 16; Müslim, "Müsâkât", 132; İbn Mâce, "Ticârât", 30.

³⁹ Müslim, "Müsâkât", 131.

⁴⁰ Hakîm b. Hizâm, Müslümanlara uygulanan büyük boykotta muhasara altındakilere destek olsa da, ancak Mekke'nin fethi sırasında İslâm'ı kabul etmiştir. Gençliğinden itibaren ticaret işi yapan Hakîm, aynı zamanda cömertliği ile tanınmaktadır. Hayatı hakkında bk. İbrahim Sarıçam, "Hakîm b. Hizâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 1997), XV: 187.

yan malı satmaması gerektiğini bildirmiştir.⁴¹ Bu hadisi Hakîm b. Hizâm, hem Hz. Peygamber ile arasında geçen diyalog şeklinde, hem de Hz. Peygamber'in kendisini yasakladığı bir alış-veriş çeşidi olarak aktarmıştır.⁴²

Aynı konuda bir hadis de Abdullah b. Amr'dan nakledilmektedir. Ancak bu hadiste olayı yaşayan kimse değil, Hz. Peygamber'in yasakladığı alış-veriş türlerini nakleden bir ravi konumundadır.⁴³

Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen rivayetlerde ise yiyecek türlerinin teslim alınmadan satılmaması gerektiği Hz. Peygamber'den aktarılmaktadır.⁴⁴

1.4.2. Alışverişte muhayyerlik/vazgeçme hakkındaki hadis

Hakîm b. Hizâm'ın, alışverişte tarafların, alım-satımdan cayma haklarını konu edinen hadisi de Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 5 tarikle nakledilmektedir. Fıkıh eserlerinde oldukça meşhur olan bu hadis⁴⁵ Ebû Hureyre⁴⁶, Semure b. Cündeb,⁴⁷ Ebu Berze⁴⁸ ve İbn Ömer⁴⁹ gibi birçok sahabîden de nakledilmektedir. Metin açısından bakıldığında hadisin "alışveriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkça vazgeçme konusunda muhayyerdirler" kısmında Hakîm b. Hizâm ile diğer sahabîler ittifak halinde olmalarına rağmen Hakîm'in rivayetinde bu cümlelerin sonunda "Alışveriş yapanlar doğru sozlu olup ürünün durumunu açıkça beyan ederlerse ticaretleri bereketli olur, yalan söyleyip malın kusurunu gizlerlerse bereket yok olur" cümlesi yer almaktadır.⁵⁰ Yapılan ticaretin manevî boyutunu göstermesi açısından önemli olan bu bilgi sadece Hakîm'in Hz. Peygamber'den naklettiği bir metin olarak dikkat çekmektedir.

⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV: 25; Tirmizî, "Büyü", 19.

⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV: 25.

⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI: 213, 253; Ebu Davud, "Büyü", 70.

⁴⁴ Buhârî, "Büyü", 55.

⁴⁵ Hz. Peygamber'in "Alışveriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe cayma hakkına sahiptir. Eğer alışveriş yapanlar doğru sozlu olup ürünün durumunu açıkça beyan ederlerse ticaretleri bereketli olur, eğer yalan söyleyip malın kusurunu gizlerlerse bereket yok olur" buyurduğu nakledilmektedir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV: 30, 39, 41, 43; Buhârî, "Büyü", 16, 44; Müslim, "Büyü", 47; Ebû Davud, "Büyü", 53; Nesâî, "Büyü", 4.

⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XI: 493; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII: 464.

⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII: 319.

⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XI: 493; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII: 47.

⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XI: 491; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII: 64.

⁵⁰ Buhârî, "Büyü", 44; Müslim, "Büyü", 47; Ebu Davud, "Büyü", 53; Nesâî, "Büyü", 4.

1.4.3. “Veren el alan elden üstündür” hadisi

Hakîm b. Hizâm'ın naklettiği hadislerden biri de pek çok kimse tarafından bilinen “veren el alan elden üstündür” rivayetidir.⁵¹ *Müsned*'de Hakîm b. Hizâm'dan 6 tarikle nakledilen bu hadis Ebû Hureyre (ö. 58/678),⁵² Abdullah b. Ömer (ö. 73/692),⁵³ Cabir b. Abdullah (ö. 78/697),⁵⁴ Ebû Ümâme el-Bâhilî (ö. 86/705)⁵⁵ gibi sahabîlerden de aktarılmaktadır. Ancak ilgili sahabîlerin rivayetlerinde konunun bağlamı yer almadığı için mutlak olarak veren kimselerin, alanlardan üstün olduğu gibi bir anlam çıkmaktadır. Bu hadisi Hz. Peygamber'in hangi ortamda söylediği dikkate alındığı zaman ise mutlak bir üstünlükten ziyade insan fitratındaki çok ve kolay kazanma hırsına dikkat çekildiği, ihtiyacı olmadığı halde isteyenlerin hoş karşılanmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim aynı hadiste ihtiyacı olanların aldığı şeylerin kendileri için mübarek kılındığı ifade edilmekte, ihtiyaç sahiplerinin eziklik altında kalmamaları vurgulanmaktadır.⁵⁶

Ayrıca bu hadisin Hakîm'den nakledilen isnadlarından birinde “Kim istemekten çekinirse Allah da onu iffetli kılar, kim ihtiyacını insanlara arz etmezse Allah da onun ihtiyacını giderir” ziyadesi yer almaktadır. Bir kimsenin utanma duygusu sebebiyle istememesinin de övüldüğü bu bilgi yukarıdaki hadisle birlikte sadece Hakîm b. Hizâm isnadıyla gelmektedir.⁵⁷ Hakîm, ilgili hadisi Hz. Peygam-

⁵¹ İlgili hadise göre Hakîm b. Hizâm, Hz. Peygamber'den bir talepte bulunmuş ve O da vermiştir. Daha sonra iki defa daha talepte bulunmuş, ancak Hz. Peygamber istediklerini verse de mal sevgisinin taze ve lezzetli ürünler gibi insan nefesine hoş geleceğini belirterek ihtiyaç sahipleri için alınan şeyin bereketli kılınacağını, başkasının elindeki mala göz dikip açgözlülük yapanların ise bir türlü doymayan aç insanlar gibi bereketten mahrum kalacağını belirterek uyarmıştır. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV: 42; Buhârî, “Zekât”, 49; “Vasâyâ”, 9; Müslim, “Zekât”, 96; Tirmizî, “Sifetü'l-Kiyâme”, 29; Nesâî, “Zekât”, 93.

⁵² İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII: 41; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII: 69, 268; XIII: 253.

⁵³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII: 40; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII: 50; X: 22, 228; .

⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII: 403

⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI: 596.

⁵⁶ Hadisin, “dünya malının cezbediciliği ve ihtiyaç olmadan istenmesi” ile ilgili kısmı, Ebu Saîd el-Hudrî, (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII: 84); Hz. Aişe (XXXX: 59) ve Havle bint Kays (XXXXIV: 607)'tan da nakledilmektedir.

⁵⁷ Hadisin bu kısmı Ebû Saîd el-Hudrî tarafından bir tarikinde Hz. Peygamber'in bir hutbede söylediği bir söz olarak (Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII: 155), bir tarikinde de Hz. Peygamber'den istekleri olan Ensar'dan bazı kimselerin istekleri üzerine uyarı mahiyetinde bir cümlesi olarak nakledilmiştir. (Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII: 387; Buhârî, “Zekât”, 49;

ber'den duyduktan sonra ölene kadar kimseden bir hayır kabul etmeyeceğini söylemiş ve Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer tarafından kendisine ihsanda bulunmak üzere davet edilmesine rağmen gitmemiş, hayatı boyunca bu sözüne sadık kalmıştır.⁵⁸

1.4.4. Cahiliye döneminde yapılan hayırlar

Hakîm b. Hizâm ticaret ehli olması yanında cömertliği ile öne çıkan sahabîlerdendir. Nitekim kendisi –belki de geç Müslüman olması sebebiyle bir teselli olarak- Hz. Peygamber'e İslam'ı seçmeden önce ibadet niyetiyle yaptığı köle azadı veya sıla-i rahim gibi fiillerden sevap alıp almayacağını sormuştur. Hz. Peygamber de daha önceki bu hayırları vesilesiyle Müslüman olduğunu ifade ederek bahsedilen hayırların işe yaradığını söylemiştir.⁵⁹ Nitekim daha sonraki pek çok alim de bu hadisi delil olarak zikrederek Müslüman olmadan önce hayırlı işler yapan kimselerin iman ile ölmeleri halinde önceki iyi fiillerinden de sevap alacaklarını belirtmişlerdir.⁶⁰

1.5. Tabîb sahabînin oğlu: Ebû Rimse

350 | db

Müsned'de toplam 25 hadisi bulunan⁶¹ Ebû Rimse'nin isminin bazı ihtilaflarla birlikte Rifâ'a b. Yesribî olduğu ifade edilmektedir.⁶² Hac için Mekke'ye gelen Ebû Rimse,⁶³ tabîb olan babası ile Rasulullah aralarında geçen bir konuşmanın ravidir. *Müsned*'deki hadisleri incelendiği zaman hadislerinin Hz. Peygamber ile karşılaşmış bir süre beraber oturdukları zaman içerisinde şahit olduğu durumları aktardığı görülmektedir. Mesela Rasulullah ile ilk karşılaşmasının heyecanı, üzerindeki kıyafet ve saçında gördüğü kına gibi ek bilgiler yanında 11 hadiste asıl konuyu babasının Hz. Peygamber'in sırtında gördüğü “nübüvvet mührü/et beni” hakkındaki konuşmaları oluşturmaktadır.

Müslim, “Zekât”, 124; Ebû Davud, “Zekât”, 28; Tirmizî, “el-Birr ve's-sıla”, 77).

⁵⁸ Buhârî, “Zekât”, 49.

⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV: 35; Buhârî, “Zekât”, 23; Müslim, “İman”, 194, 195.

⁶⁰ Bedreddin el-Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, nşr. Abdullah Mahmud, (Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2001), VIII: 435. Nitekim Buhârî bu hadisi, “Tasaddukta bulunup daha sonra Müslüman olan müşrik” ve “Müşrik kimsenin köle azat etmesi” bablarında zikretmiş ve bu fiillerin hukuken ve diyâneten geçerli olacağını ihsâs ettirmiştir.

⁶¹ Hadisleri için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI: 673-691; XXIX: 39-44.

⁶² Yusuf b. Abdurrahman el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'ir-ricâl*, nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980), XXXIII: 316.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI: 284.

Hadisin en geniş rivayetlerinden birinde Ebû Rimse'nin babasının, Hz. Peygamber'in sırtındaki "nübüvvet mührü/et ben"ini⁶⁴ tedavi etmek istediği ancak Rasulullah'ın buna razı olmadığı anlatılmaktadır.⁶⁵ Hz. Peygamber'in sırtındaki bu "et beni"nin tedavi edilmesi ile ilgili başka bir sahabîden gelen rivayet tespit edilememiştir. Bu da meslek uzmanı bir sahabînin özel bir bilgiye sahip olması imkanını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

1.6. Hemşire sahabî hanım: Ümmü Atıyye el-Ensârî (ö. 70/689)

Günümüzde olduğu gibi Hz. Peygamber döneminde de hemşirelik hizmetleri çoğunlukla hanım sahabîler tarafından gerçekleştirilmekteydi.⁶⁶ Özellikle savaşlarda ihtiyaç duyulan sağlık işlerini gerçekleştirmek için pek çok hanım sahabî cepheye gitmiştir.⁶⁷ Konu ile ilgili rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla o dönemde kurumsal olarak hastane bulunmadığı için mahareti ve ilgisi yoğun olanlardan sağlık hizmetlerinde istifade ediliyordu. Bu sahabîlerden biri de Hz. Peygamber'in Medineli hanımlardan biat aldığı "Kadınlar biatına"⁶⁸ katılanlardan Ümmü Atıyye el-Ensârî'dir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Ümmü Atıyye'ye izafe edilen tekrarları ile 24 rivayet yer almaktadır.⁶⁹ Naklettiği hadislerden anlaşıldığı kadarıyla Ümmü Atıyye, hastaların yaralarını sarma, onlara hizmet etme, yemeklerini yapma gibi sadece hemşirelik görevlerinin yapmamış, savaş dı-

⁶⁴ Hz. Peygamber'in sırtındaki bu "et beni"nin tarihi süreçteki anlamları için bkz. Erdinç Ahatlı, "Nübüvvet Mührü (Tarihi Süreçteki Algılanması ve Anlamlandırılması)", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/1, (2001): 281-302.

⁶⁵ Ebû Rimse, babası ile birlikte hacca gittiği zaman babasının Hz. Peygamber'i göstererek tanıtması üzerine Onun heybetinden dolayı titrediğini aktarmaktadır. Ebû Rimse o esnada Rasulullah'ın üzerinde yeşil bir kıyafet olduğunu ve saçının kınalı olduğunu belirtmektedir. Bir süre beraber oturduklarından bahseden Ebû Rimse babasına olan benzerliği sebebiyle Hz. Peygamber'in kendisine latife yaptığını ve "Kimse bir başkasının günahını çekmez" ayetini okuyarak cezaların şahsî olduğuna dair uyarıda bulunduğunu anlatmaktadır. Sonrasında ise Ebû Rimse, babasının Hz. Peygamber'in sırtındaki "ben"i tedavi etmek istediğini, ancak Rasulullah'ın bunu uygun görmediğini nakletmektedir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI: 689.

⁶⁶ Hanımların sağlık hizmetindeki yeri için bkz. Levent Öztürk, *Hazreti Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001).

⁶⁷ Hz. Peygamber dönemindeki savaşlara katılarak sağlık hizmeti veren hanım sahabilerin sayısı için bk. Azizova, *Meslekler*, 384.

⁶⁸ Hz. Peygamber'in Medineli hanımlardan, cahiliye döneminde yaptıkları bazı fiilleri yapmayacaklarına dair aldığı biata "kadınlar biatı" denilmiş ve Mümtahine suresinde bu maddeler konu edilmiştir. Bk. Buhârî, "Ahkâm", 49.

⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV: 384-397; XXXV: 280-289.

şında cenaze yıkama, techiz tekfin işleri gibi kendi konumu ile alakalı işlerle de ilgilenmiştir. *Müsned*'deki rivayetleri dikkate alındığında kendisinden gelen 24 hadisin 18'inin yukarıdaki maddelerle alakalı olduğu dikkat çekmektedir.⁷⁰ Aşağıda onun sosyal hayat, hemşirelik ve sağlık hizmetleri alanında naklettiği hadislere işaret edilecektir.

1.6.1. Hanımların sosyal hayattaki yeri

Tabiûn tabakasının önemli sîmâlarından Hafsa bint Sîrîn, kendi zamanlarında genç kızların bayram namazına gitmesinin hoş karşılanmadığını aktarmış ve Ümmü Atıyye'nin kızkardeşi geldiğinde ablasından naklen bazı bilgiler zikretmiştir. Bu hadiste Ümmü Atıyye, sahabî hanımların Hz. Peygamber zamanındaki faaliyetlerinden bahsederken savaşa katılıp orada yaralananların tedavisi, hastaların bakımı gibi işleri yaptıklarını nakletmiş, hatta kendisinin de Hz. Peygamber ile 6 defa savaşa gittiğini belirtmiştir. Hz. Peygamber'in hanımlara yönelik bir tavsiyesinin de bayram namazı için namazgâha çıkmaları olduğunu ifade eden Ümmü Atıyye, uygun kıyafeti olmayanların bundan muaf olup olmadıklarını sorması üzerine Hz. Peygamber'in, bir başkasından ödünç alarak bile olsa gelmelerini emrettiğini söylemiştir.⁷¹ Bu hadisin diğer bir tarîkinde ise bayram namazı söz konusu edilmemekte ve hanımların savaşta hangi görevleri yaptığı belirtilmektedir. Bu hadiste ise Ümmü Atıyye'nin yukarıda sayılanlara ilaveten karargahın bakımı, yemek hazırlanması gibi vazifeleri yaptığı nakledilmektedir.⁷²

1.6.2. Hz. Peygamber'in vefat eden kızının yıkanması

Ümmü Atıyye'yi zikretmeyi gerektiren durumlardan biri de Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb'in⁷³ cenazesini yıkaması hadisesidir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan rivayete göre, cenaze yıkanan yere gelen Hz. Peygamber Ümmü Atıyye'ye cenazeyi, üç, beş, ya da gerek görürlerse daha çok kere yıkamalarını ve sonra Kâfûr

⁷⁰ Tekrarsız bu rivayetlerin sayısı 5'e düşmektedir.

⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV: 384; Buhâri, "Hayz", 23.

⁷² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV: 282; Müslim, "Cihad", 142; İbn Mace, "Cihad", 37.

⁷³ Bazı kaynaklarda bu hadiste konu edilen cenazenin Zeynep değil de Ümmü Gülsüm olduğu nakledilse de bu bilginin sened bakımından zayıf olması ve Ümmü Gülsüm'ün, Hz. Peygamber Bedir'de iken vefat etmesi dikkate alındığından bunun isabetli olmadığı söylenebilir. Bk. Ebû Dâvud, "Cenâiz", 33. (Naşirin notu) Ayrıca bazı hadislerde vefat eden kızın Zeynep olduğunun açık olarak nakledilmesi de bu görüşü destekler. Bk. Müslim, "Cenâiz", 40.

sürmelerini istemiş ve kefenin iç gömleği olarak da kendi izârını vermiştir.⁷⁴ Kaynaklarımızda bu hadisi Ümmü Atıyye dışında aktaran bir sahabî tespit edilememiştir.

Ümmü Atıyye'nin bu konudaki tecrübesi ve naklettiği rivayetler alimler arasında genel kabul görmüştür. Nitekim Tirmizî, yukarıdaki hadisi naklettikten sonra “ilim ehli bu hadisle amel etmiştir” açıklamasını yapmıştır.⁷⁵

1.7. Arıcı sahabî: Ebû Seyyâre el-Mute'î

Arıcılık, özellikle yeşillik bölgelerde yapılabildiği için Hicaz bölgesinde pek yaygın değildir. Hz. Peygamber döneminde tatlandırıcı veya tedavi amacıyla kullanılan bal Şam veya Yemen taraflarından ithal olarak temin edilmektedir.⁷⁶ Rical kaynaklarında yer aldığına göre Ebû Seyyâre isimli sahabî de Şam bölgesinde arıcılık yapmaktaydı.⁷⁷

Müsned'deki rivayete göre Ebû Seyyâre Hz. Peygamber'e arıcılık yaptığını ifade ederek balın zekatını sormuş, o da “onda bir” oranında zekat vermesi gerektiğini bildirmiştir. Hadisin devamında arıcılık yaptığı dağın/vadinin kendisine tahsis edilmesini talep etmiş, Hz. Peygamber de kabul etmiştir.⁷⁸ Bu rivayet Ebu Seyyâre'den nakledilen tek hadistir.

Balın zekatı konusunda Ebû Hureyre, Abdullah b. Amr ve İbn Ömer'den de hadis nakledilmekte⁷⁹ ise de arıcılık yapılan yerlerin mülkiyeti veya kullanım haklarıyla ilgili ayrıntı verilmemektedir.⁸⁰ Hz. Ömer ise daha sonraki dönemde balın zekatının verilmemesi durumunda o arazinin tahsisinin kaldırılmasını emretmiştir.⁸¹

⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV: 386, 391, 397; XXXV: 280, 281, 286; Buhârî, “Cenâiz”, 8; Müslim, “Cenâiz”, 36; İbn Mace, “Cenâiz”, 8; Ebû Dâvud, “Cenâiz”, 33; Tirmizî, “Cenâiz”, 15; Nesâî, “Cenâiz”, 28.

⁷⁵ Tirmizî, “Cenâiz”, 15.

⁷⁶ Arıcılık hakkında bkz. Azizova, *Meslekler*, 122-131.

⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII: 166.

⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX: 610; İbn Mace, “Zekât”, 20.

⁷⁹ Ebû Bekr Abdürrezzak b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, nşr. Habiburrahman el-A'zamî, (Beyrut: el-Meclisü'l-İlmi, 1983), IV: 60; İbn Mace, “Zekât”, 20; Tirmizî, “Zekât”, 9.

⁸⁰ Balın zekatı konusunda alimler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Ebû Hanife, ilgili hadiste ifade edildiği üzere- öşür arazisinde üretilen bal için “onda bir” oranında verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu konudaki diğer görüşler için de Bkz. Aynî, *Umdetü'l-kârî*, IX: 101.

⁸¹ Ebu Davud, “Zekât”, 12.

2. Meslek sahibi sahabîlerden meslekleri ile ilgili rivayet gelmemesinin sebepleri

Yukarıda örnekleri zikredilen rivayetler yanında meslek sahibi olduğu bilinen pek çok sahabînin hadis rivayetindeki durumları incelendiği zaman meslekleri ile ilgili hadis nakletmedikleri veya varsa bile günümüze gelmediği dikkat çekmektedir. Bu durum için pek çok sebep sayılabilirse de aşağıda bunların en önemlilerine temas edilecektir.

2.1. Toplumda Kabul Gören Bir Meslek Olmaması

Her toplumda sosyal ve ticarî sebeplere bazı mesleklerin revaç bulduğu ve sevilen/değer verilen insanların onları tercih ettiği dönemler olmuştur. Aynı şekilde bazı meslekler de her ne kadar ihtiyaç olsa da meslek olarak toplum nezdinde makbul olmayabilmektedir. Mesela cahiliye döneminde demirciler sosyal hayatta yüksek mertebede görülmemiş, bu sanat toplumun alt seviyesindeki insanların mesleği olarak icra edilmiştir.⁸² Buna bağlı olarak da hadis dinlemek için kendilerine müracaat edilmemiş olmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'i emzirmesi için verdiği Ümmü Seyfin eşi Ebû Seyfin demirci olduğu bilinmektedir.⁸³ Hz. Peygamber'in oğlunun süt babası olmasına rağmen kendisinden nakledilen hiç hadis bulunmamasının meslek-toplumsal statü ilişkisi ile ihtimali olduğu düşünülmektedir.

Cahiliye döneminden itibaren demircilik yapan bir başka sahabî Habbab b. Eret'in ilk Müslümanlardan olmasına ve bütün savaşlarda Hz. Peygamber ile beraber olacak kadar yakınında bulunmasına rağmen *Müsned*'de yer alan 27 rivayetin hiçbirinde mesleği ile irtibat olmaması,⁸⁴ Medine'ye geldikten sonra mesleğini bıraktığını ya da Resulullah'ın yanında gündeme almadığını hissettirmektedir.

Benzeri bir durum çobanlık için geçerlidir. Zira çobanlık o dönemde aile işlerinin bir parçası olarak evin bireylerinden biri tarafından yapılmaktaydı. Sahabe literatüründe aile hayvanları dışında başkalarının hayvanlarını otlatan ve bu işi meslek olarak yapan

⁸² Azizova, *Meslekler*, 286.

⁸³ Enes b. Malik'in rivayet ettiğine göre Resulullah'ın bir seferinde ziyarete gittiğinde onun ateşi körüklediği ve evin duman altında kaldığından bahsedilmektedir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX: 316.

⁸⁴ Habbab b. Eret'in rivayetleri için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV: 530-556.

kimselerin varlığı da görülmektedir.⁸⁵ Ancak hadis literatürü taratıldığında Eslem er-Râ’î, Yesâr el-Habeşî er-Râ’î, Ebû Servân er-Râ’î gibi isimlerin hadis rivayetlerinin olmadığı dikkat çekmektedir.

2.2. Meslek sahiplerinin sosyal statüsü

Bizzat mesleklerin sosyal algı bakımından tasvip edilmemesinin yanında mesleği icra edenlerin toplumsal konumları da hadislerin intikaline etki sahibi olmalıdır. Mesela, bazı meslek/sanatların toplum tarafından çok makbul görülmeyen köle ve cariyeler tarafından gerçekleştirildiği ve bu sebeple onların hadis ravisi olarak görülmediklerini söylemek mümkündür.⁸⁶ Nitekim Hz. Peygamber’in en hayırlı tedavi şekillerinden biri olarak tavsif ettiği hacamat mesleğini icra eden Ebû Taybe, Muhayyisa isimli sahabînin kölesidir.⁸⁷ Hz. Peygamber’e de hacamat yapan bu sahabî, hacamat karşılığı ücret alınması konusundaki tartışmanın odak noktasında olmasına rağmen⁸⁸ kendisinden hadis nakledilen biri değildir. Aynı şekilde yolculuk esnasında develerin ritimli bir şekilde gitmesi için “hüda” söyleyen Hz. Peygamber’in kölesi⁸⁹ Enceşe de develeri çok hızlandırmaması için bizzat Hz. Peygamber tarafından uyarılan bir sahabî olmasına rağmen ilgili olay bir başka sahabî Enes b. Malik’ten nakledilmektedir.⁹⁰

db | 355

Hz. Peygamber zamanında yaygın mesleklerden biri olan berberlik yapanlar da aynı durumla karşı karşıyadırlar. Zira sahabî hanımların saçlarının o dönemde yaygın yöntemlerle yağlanma, taranma, süslenme gibi işlemleri ya da özellikle düğün öncesi gelinlerin hazırlanması, çoğunlukla *مَانِطَة* ya da *مَقِينَة* denilen cariyeler tarafından gerçekleştirilmekteydi.⁹¹ Bununla birlikte daha sonra

⁸⁵ Örnekler için bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I: 216, 369; II: 326; VI: 534, 535; VII: 48, 84.

⁸⁶ Gerek sahabe, gerekse sonraki tabaka ravileri arasında azad edilmiş pek çok köle ismine rastlansa da azat edilmemiş bir sahabî ravi tespit edilmemiştir.

⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX: 99.

⁸⁸ Hz. Peygamber, hacamat yaptırdığı zaman ona ücret olarak bir sa’ arpa vermiş ve sahiplerine ona iyi davranmalarını tavsiye etmiştir. Bk. Buhârî, “Büyü”, 95. Hacamattan elde edilen kazancın yasaklanması hakkındaki rivayet de Ebû Taybe’nin yüksek gelir elde etmesi üzerine olmuştur ve sahiplerinin bu gelire ihtiyacı olduğunu belirtmeleri üzerine Hz. Peygamber hiç değilse hayvan yemi olarak kullanmalarına izin vermiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX: 95.

⁸⁹ Buhârî, “Edeb”, 111.

⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III: 107, 187.

⁹¹ Hz. Peygamber dönemindeki kadınların saç bakımı ve süslenmeleri hakkında bkz. Azizova, *Meslekler*, 414.

ilimle uğraşmamaları yanında muhtemelen toplumdaki statü farklılığından dolayı kendilerinden rivayet gelmemektedir. Mesela hadis kaynaklarımızda hür kadınlardan berberlik yapan ve Hz. Hatice'nin de saç bakımını yaptığı aktarılan Ümmü Züfer⁹² ya da Âmine bint Saffân'ın da hadis rivayetleri tespit edilememiştir. Mekke'de iken kadınların bakımını yaptığı belirtilen⁹³ Büsre bint Safvân'dan ise sadece cinsel organa dokunulduğu zaman abdest alınması konusundaki bir hadis farklı tarikleri ile nakledilmektedir.⁹⁴

2.3. Hz. Peygamber sonrasında görev/meslek değişikliği

Yukarıdaki durumlar haricinde toplum tarafından daha makbul bir mesleği olan ve daha sonra sürekli diğer Müslümanlar ile irtibat halinde kalmasına rağmen mesleği ile ilgili rivayetleri olmayan, ya da nadiren bulunan sahabîlerin genel durumuna bakıldığı zaman ise Hz. Peygamber sonrası, daha önceki mesleklerini icra etmedikleri ve çoğunlukla yöneticilik yaptıkları dikkat çekmektedir. Nitekim Hz. Ebû Bekir, Abdurrahman b. Avf, Amr b. As ve Süheyb b. Sinan er-Rumî'nin meşhur tüccarlar olarak bilinmelerine rağmen bu konuda hadisleri bulunmamaktadır. Öte yandan bu sahabîlerin Hz. Peygamber sonrası bu mesleklerini devam ettirdikleri de bilinmemektedir.

Toplumda genel kabul gören bir mesleği olan ya da soylu bir aileden gelen bir meslek sahibi sahabînin sonraki nesle rivayetlerinin aktarılmadığı örnekler de bulunmaktadır. Sahabe döneminde pek çok meslek erbabı Hz. Peygamber'le sınırlı bir süre görüşmüş ve sonrasında işine geri dönmüş ve rivayet meclislerinin merkezinde kalamamış, diğer bir ifade ile ihtiyaç hasıl olduğunda kendisine danışılan bir konumda bulunmamışlardır. Aynı zamanda hadislerin daha sonraki nesillere aktarılmasına vesile olan muksirûn sahabîler gibi ilmin merkezinde olmamışlar ve bildikleri hadisler sonraki nesillere nakletme imkanı bulamamışlardır. Bu konuda zikredilebilecek örneklerden biri de Sa'd b. Ubâde'dir. (ö. 14/635) Sa'd hitabet ve cömertliği ile meşhur bir sahabî olmasına rağmen *Müsned*'de yer alan 8 hadisinin⁹⁵ sadece ikisi cömertliği ile ilgi kurulabilecek riva-

⁹² Hz. Hatice hayatta iken onun saç bakımını yapması dışında hakkında başka bilgi bulunmamaktadır. Bkz. İbn Hacer, *İsâbe*, VIII: 396.

⁹³ Büsre bint Safvan, Varaka b. Nevfel'in yiğenidir. Bkz. İbn Hacer, *İsâbe*, VIII: 51.

⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV: 265-279.

⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII: 120-129.

yetlerdendir. Hz. Ömer'in hilafetinin başlarında Medine'den ayrılarak Dımaşk'a yerleşen Sa'd'ın hem erken vefatı, hem de ilmin merkezinden ayrılmasının etkisi ile rivayetlerinin sayısının az olduğu düşünülmektedir.

2.4. Kısa süreli iş olarak yapılması

Hadis ve sahabe literatüründe bazı sahabîlerden bahsedilirken geçim kaynağı olarak ilgilendiği bazı mesleklerden bahsedilmekte, ancak hadis kaynaklarında ilgili sahabîlerin rivayetleri incelendiği zaman ise mezkur meslekleriyle ilgili hadisler görülmeyebilmektedir. Bu durum, bahsi geçen sahabînin kaynaklarda ifade edilen işi bir meslek olarak benimsemişliğini, bilakis sınırlı süre, geçici iş olarak yaptığını göstermektedir. Nitekim Hz. Ebu Bekir, Ömer, Zübeyr b. Avvam, Talha b. Ubeydillah, Abdurrahman b. Avf, Said b. Avf gibi tanınmış bazı sahabîler tarla ve bahçe işleri ile de meşgul olmuşlardır.⁹⁶ Ancak rivayetleri içerisinde konuyla ilgili hadisler bulunmamaktadır.

Değerlendirme

Bir hadisin farklı sahabîlerden nakledilmesi esnasında lafızlarında görülebilecek farklılıklar normal karşılanmış bu sebeple şahid rivayetlerde mana ilgisinin kurulmasının yeterli olduğu ifade edilmiştir.⁹⁷ Hadislerin anlaşılmasında mümkün olduğu kadarıyla en sahih ve en geniş rivayetinin tespit edilmesi muhaddislerin öncelikli amaçları olmuştur. Bu meyanda sahabîlerin gerek meslekleri, gerekse bir özel ilgi duydukları konular hakkındaki hadisleri, konunun daha iyi kavranmasına ve Hz. Peygamber'in maksadını anlamaya daha yardımcı olmaktadır.

Bu çalışmada makale boyutu da dikkate alınarak bütün sahabîler ve rivayetleri söz konusu edilmemiştir. Zira Ebû Hureyre ve İbn Abbas gibi sahabîlerin her konuda rivayetlerinin bulunması, araştırmayı meslek sahibi ve sınırlı sayıda rivayeti bulunan sahabîlere tahsis etmeyi gerektirmiştir. Bu durum da göz önünde bulundurulduğunda -bütün hadisler veya meslek sahibi bütün sahabîler için iddia edilemese de- yukarıdaki örneklerden hareketle bir meslek/ilgi sahibi sahabîlerin rivayetlerinin öne çıkan özellikleri şöyle sıralanabilir.

⁹⁶ Azizova, *Meslekler*, 158.

⁹⁷ Ebû Amr Osman b. Abdurrahman İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, nşr. Nuredin İtr, (Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1984), 83.

Meslek sahibi sahabîler daha ilk tabakadan itibaren dikkat çekmiş, Ebû Hureyre ve İbn Ömer örneğinde görüldüğü üzere henüz sahabe tabakasında çeşitli hükümler anlaşılırken sahip oldukları bilgiler dikkate alınmıştır. Sahabe arasında fikhî bir soru karşısında, ilgili konuyu daha iyi bilen bir diğer sahabîye yönlendirmesi bu kapsamda değerlendirilmelidir. Daha sonraki fıkıh eserlerinde de özellikle bu sahabîlerin rivayetlerinin dikkate alındığı görülmektedir.

Sahabeden ilim öğrenmeye gelen tâbiûn tabakasına mensup öğrenciler özel bir konuda bilgi almaya gelmişlerse o konuda ilgisi olan sahabîleri tercih etmiş ve bu konulara kendilerinden istifade etmeye çalışmışlardır. Avcı ve cömertliği ile bilinen sahabî Adî b. Hâtim örneğinde gelen kimselerin bizzat avcılık hadislerini dinleme amacıyla geldiklerini ifade etmeleri, ilgili tabakada uzman arayışının başladığını göstermektedir.

Meslek sahibi sahabîlerin, hadislerin anlaşılmasındaki bağlam bilgisinin aktarılmasında büyük bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Bu etkinin öne çıkan örneklerinden biri de pek çok sahabî tarafından nakledilen “veren el alan elden üstündür” hadisinde görülmektedir. Bu hadis insanları sadaka vermeye teşvik etmesi bakımından sıkça nakledilmekte ise de muhtaç kimselerin eziklik psikolojisine girmeleri ile sonuçlanabilecek endişeleri de beraberinde getirmektedir. Halbuki hadisin bağlamı ile nakledildiği Hakîm b. Hizâm rivayetinde Hz. Peygamber’in bu ifadeyi kullanma amacının, fakir ve muhtaç kimselerin rencide edilmesi değil, bilakis ihtiyacı olmayanların taleplerinin önüne geçmek olduğu anlaşılmaktadır. Hatta bu hadisin devamında ihtiyaç sahiplerinin aldıkları ürünlerin kendileri için bereketli kılındığı ifade edilerek muhtaçların üzülmemesi hedeflenmiş olmalıdır.

Meslek sahibi kimselerin naklettiği hadislerdeki bazı ayrıntılar ise hadisin daha iyi anlaşılmasını sağlamakta, bazen de çözüm sunmaktadır. Mesela alışverişte yemin etmeyi hoş görmeyen hadisler incelendiği zaman tüccar sahabî Kays’tan gelen rivayetlerde bu duruma yönelik Hz. Peygamber’in çözüm önerisi de yer almaktadır. Aynı şekilde av köpekleri ile yapılan avlanmada av köpeğinin yanında başka köpeklerin bulunması durumunda bu avın helal olup olmaması konusundaki ayrıntı sadece Adî b. Hâtim rivayetinde bulunmaktadır.

Bir konudaki uzman sahabînin, uzmanlığı hakkındaki rivayeti bazı durumlarda sadece kendisinden gelebilmektedir, yani kişiye özel bilgi olarak aktarılmaktadır. Mesela Hz. Peygamber'in sırtındaki nübüvvet mührünü tedavi etmek isteyen Ebû Rimse'nin babasının Rasullah ile konuşması sadece bu olaya bizzat şahit olan genç oğlundan nakledilmektedir.

Sahabe zamanında bir konudaki uzmanlık daha sonra ilim ehlinin görüşünü de şekillendirmiştir. Mesela Ümmü Atıyye'nin hadisi, cenaze yıkama konusunda esas kabul edilmiştir. Aynı zamanda teslim alınmayan ürünün satışının yasaklandığı hadiste görüldüğü üzere hadisi nakleden diğer sahabîlerden gelen hadislerde bu yasağın kapsamına sadece gıda ürünleri girmekte iken tüccar sahabî Hakîm b. Hizâm'ın aktardığı hadiste bu daha geniş bir yasak olarak bütün ürünleri kapsamaktadır. Fıkhî olarak bakıldığında Hakîm b. Hizâm'ın hadisinin dikkate alındığı anlaşılmaktadır.⁹⁸ Bu konudaki diğer bir örnek ise balın zekatı ile ilgilidir. Bal üretiminden zekat alınıp alınmaması meselesinde mezhepler arasındaki ihtilafın merkezindeki hadislerden biri de Ebû Seyyâre'den nakledilen hadistir.⁹⁹

db | 359

Aynı zamanda temel hadis kaynaklarında meslek sahibi sahabîlerin hadislerinin yer aldığı başlıkların, çoğunlukla sahabînin mesleği ile bağlantılı konularda olduğu dikkat çekmektedir.

H. Peygamber'in vefatından sonra, daha önceki meslek/ilgisi devam eden sahabîlerin bu alandaki rivayetlerinin daha çok olduğu gözlemlenmektedir. Mesela Hz. Peygamber hayatta iken kendisini yönetici tayin ettiği Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın Rasulullah'ın vefatından sonra da komutan/yönetici görevine devam ettiği bilinmektedir.¹⁰⁰ Hz. Ömer döneminde h. 18 yılında vefat eden Ebû Ubeyde'nin *Müsned'*de 12 rivayeti yer almaktadır.¹⁰¹ Bunlardan tekrarları ile altısı yöneticiliği ile ilgili rivayetlerdir.

Ancak bu durumu bütün sahabîler için söylemek mümkün gözükmemektedir. Örneğin İslam tarihindeki en meşhur komutanlar-

⁹⁸ Alimlerin çoğunluğu bu yasağın genel bir yasak olduğunu, sadece gıda ürünleri ile sınırlı olmadığını ifade etmektedir. Bk. Yunus Apaydın, "Kabz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 2001), XXIV: 46.

⁹⁹ Kemaleddin Muhammed İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-kadir*, nşr. Abdürrezak Galib, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2003), II: 254.

¹⁰⁰ Görevleri için bkz. Ahmet Önkal, "Ebû Ubeyde b. Cerrâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 1994), X: 250.

¹⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III: 219- 228.

dan sayılan Halid b. Velid'in durumu buna örnek olarak zikredilebilir. Vefat edene kadar komutanlık/yöneticiliği devam eden Halid b. Velid'in *Müsned*'deki toplam 12 hadisine bakıldığı zaman Hz. Peygamber'in Hayber savaşında eşek-at eti yemeyi yasakladığı ve düşmanın silahının ganimete dahil edilmemesi hakkındaki rivayeti dışında savaşçı-komutan olması ile alakalı rivayet görülmemektedir.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzak b. Hemmâm, Ebû Bekr es-San'ânî. *el-Musannef*. Nşr. Habiburrahman el-A'zamî. 11 cilt. Beyrut: el-Meclisü'l-İlmi, 1983.
- Ahatlı, Erdinç. "Nübüvvet Mührü (Tarihi Süreçteki Algılanması ve Anlamlandırılması)". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1. (2001): 281-302.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani. *el-Müsned*. Nşr. Şuayb el-Arnaut vd. 45 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998.
- Apaydın, Yunus. "Kabz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XXIV: 45-49. İstanbul, TDV Yayınları, 2001.
- Aydın, Ayhan. *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2003.
- Aynî, Mahmûd b. Ahmed Bedreddîn. *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Nşr. Abdullah Mahmud, Beyrut, Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- Azizova, Elnure. *Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2011.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *et-Târîhu'l-kebîr*. 8 cilt. Haydarabad: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1362.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sahîh*. Nşr. Muhammed Dîb el-Bugâ. 6 cilt. Beyrut: el-Yemame, 1990.
- Çapar, Mustafa. "Ticaret, İslamiyet ve Türkler", *Folklor/Edebiyat Dergisi* 11/43, (2005): 207-218.
- Dîneverî, İbn Kuteybe. *el-Ma'ârif*. Nşr. Servet Ukkâşe. Kahire: Dâru'l-Maârif, 1981.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistanî. *Sünen-i Ebî Davûd*. Nşr. Şuayb el-Arnaud. 6 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2009.
- Hattâbî, Hamd b. Muhammed b. İbrâhim Ebû Süleyman. *Meâlimü's-sünen*. Nşr. Muhammed Ragîb Tabbâh. 4 cilt. Halep: Matbaatü'l-İlmiyye, 1932.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. İbrahim. *el-Musannef*. Nşr. Muhammed Avvame. 26 cilt. Cidde: Dâru'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 2006.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şehabeddin Ahmed el-Askalânî. *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*. Nşr. Adil Ahmed Abdülmevcud. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd er-Rebe'î el-Kazvinî. *Sünenü İbn Mâce*. Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 cilt. Kahire: Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabi, 1975.
- İbnü's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdurrahman. *Ulûmü'l-hadîs*. Nşr. Nureddin İtr Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1984.
- İbnü'l-Hümâm, Kemaleddin Muhammed. *Şerhu Fethi'l-kadîr*. Nşr. Abdürrezzak Galib. 10 cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- İmamoğlu, Abdullah Taha. "Sahabe Rivâyetinde Algıda Seçicilik Unsuru: -Râfi' b. Hadîc Örneği-", *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli -Sahâbe-II*. 175-186. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Karataş, Mustafa. *Rivayet Tekniği Açısından Hadislerin Artması ve Sayısı*. İstanbul: İlim Hizmetleri Araştırma Merkezi, 2006.

- Mizzî, Yusuf b. Abdurrahman. *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*. Nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 35 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac. *Sahih-i Müslim* Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 cilt. Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1955.
- Nesâî, Ahmed b. Ali b. Şuayb. *Sünenü'n-Nesâî*. Nşr. Abdülfettah Ebû Gudde. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1988.
- Önkâl, Ahmet. "Ebû Ubeyde b. Cerrâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. X: 249-250. İstanbul, TDV Yayınları, 1994.
- Öztürk, Levent. *Hazreti Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001.
- Sarıçam, İbrahim. "Hakîm b. Hizâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XV: 187. İstanbul, TDV Yayınları, 1997.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. Nşr. Hamdî es-Selefi. 19 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1984.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmi'u's-sahîh Sünenü't-Timizî*. Nşr. Ahmed Muhammed Şâkir. 5 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.
- Uraler, Aynur. *Sahabe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*. İstanbul: Işık Yayınları, 2001.

The Effect of the Companions Professions to Hadith Narrations

Seyit Ali GÜŞEN*

Extended Abstract

Hijri first century, as in the majority of Islamic sciences is of great importance in terms of hadith science. For example, subjects such as isnad and ravi criticism which were deemed necessary in the following century were subject to different provisions due to the special position of the Companions. One of the subjects that should be examined in particular for the generation of Companions is the revelation of the relationship between the hadith and the environment in which they grew up. The knowledge that a person has already had affects the subjects he has just learned. Therefore, the Companions can provide different / detailed information from each other while conveying the same environment due to the differences in their past experiences and interests. This phenomenon, defined as selective perception in today's educational psychology, is stated to be one of the basic elements of learning. As a matter of fact, when the hadiths are examined, it is seen that some of the companions asked the Prophet questions due to their professions and some of them directed the questions asked to them to those whom they thought they knew better. Afterwards, the scholars who came to learn science from the Companions came to get information on a special subject, but they preferred the companions who had knowledge about the subject in question and aimed to benefit from them.

In this study, some of the companions who were found to have a special interest in a profession or a certain field and their narratives were discussed in this research and by doing so, it was examined whether there is a relationship between the hadiths and the status of these companions. On the other hand, in this article, it was necessary to limit the number of hadiths transferred from hundreds of companions mentioned in the hadith works. Thus, Ahmed b. Hanbel's Musnad was chosen as the study area because it contains a great deal of hadiths in the basic hadith sources, the context information of the narratives is more than the sunnah and musannef type works, and the hadiths are ranked according to the ravis of the Companions For the determination of the Companions, the persons whose profession / interest was determined in the Companions literature or hadith works were taken into consideration However, the number of companions with many narratives or companions with hadiths on many different subjects were excluded from the subject of the study considering the volume of the article.

While examining the narrations of the Companions who had hadith related to their profession, both the fact that whether there is a difference between the

* Asst. Prof., Istanbul University Faculty of Theology, Department of Hadith, aligusen@gmail.com, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-8873-111X>

hadiths of the other Companions in terms of the content of the hadith that they conveyed and the proportion of the hadiths that are transferred from the Companions related to their profession was determined were examined. According to this study, the hadiths of the seven Companions who are thought to have the ability to represent among the many Companions were examined. Among these people; one of them is a hunter, three of them are businessmen, one is a doctor, one is a nurse and one is a beekeeper.

When the subjects of the hadiths conveyed by the Companions about their professions/interests are examined, although in different proportions according to people, it is noteworthy that the proportion of the narratives with regards to their profession is very high in general. For example, all of the narrations of Sahr al-Gâmidî and Kays b. Ebî Garze, about 75% of Adî b. Hatim, Hakim b. Hizâm and Ümmü Atiyye are about their professions.

Some features of the hadiths conveyed by the people with professions show the importance of this study. For example, some details in the hadiths of the professional companions provide a better understanding of the hadith and sometimes offer a solution. For example, when the hadiths that do not tolerate swearing in trade are examined, the narratives from the merchant companion Kays also mention the Prophet's solution to this matter. In order to get rid of the harms of this attitude, he encourages them to donate to charity. As in the case of Tabîb Sahabî Ebû Rimse the narrative about the expertise of an expert Companion can come only from him, meaning that the information is personal. On the other hand, it is noteworthy that the expertise in a subject in the time of the Companions later shaped the opinion of the scientific expert. For instance, the hadith of nurse companion, Ümmü Atiyye, about the funeral washing was accepted as the basis in this matter. As it is seen in the hadith that prohibits the sale of un-delivered products, only the food products are included within the scope of this prohibition in the hadiths from other Companion transporters, while in the hadith of merchant Hakim b Hizam, this covers all products as a wider prohibition. The relationship of the Companions' occupations and interests with their narratives attracted the attention of Islamic scholars as of the first period. As a matter of fact, it is seen that the mujtahid imams gave importance to the narratives of these companions in both musannef type works and Islamic books. It is also noteworthy that the titles of the hadiths of the companions in the basic hadith sources are mostly related to the profession of the companion.

When the works that convey the period of the Prophet are examined, it is seen that the narratives about the professions of people executing various professions were not of their own. The following points can be mentioned as the reasons for this. It is a known fact that in every society some professions are on demand for social and commercial reasons and some are not accepted by the society. For example, because professions such as blacksmiths and shepherds are seen as a source of income for people at the lower level of society, the hadiths of such people are very limited. Likewise, the social status of those who practice the profession had an effect on the transfer of hadiths. For example, some of the professions /arts were performed by slaves and concubines, which were not approved by the society at all and therefore, it is possible to say that they were not seen as hadith ravis.

On the other hand, when we look at the overall state of the Companions who had a well accepted profession by the society and whose narratives were not conveyed at all or who have little or no narratives, it is possible to state that they did not practice their previous professions, following the Prophet period. As a

matter of fact, although Ebû Bekir, Abdurrahman b. Avf, Amr b. As and Süheyb b. Sinan er-Rumî are known to be famous merchants, one can justify the fact that they do not have hadiths regarding this subject in the light of this fact.

Keywords: Hadith, Companion, Profession, Context, Narration.

